

Türk Fetihleri Tarihi

Müverrih Vardan, Çev. Hrant D.Andreasyan, Haz. İlhan Aslan

İstanbul, Post Yayın Dağıtım, 2017, 128 Sayfa, ISBN: 978-605-9444-29-3

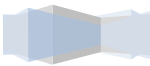
Burak SARICI*

Müverrih Vardan eserinde genel tarih anlamında Ermeni, Katalikosların, Gürcülerin, Rumların tarihsel dönüm noktalarını ve yöneticilerin topluma bıraktıkları etkilerden bahsetmekte; bu gruba krallıkları, cihangirlikleri, imparatorlukları dâhil edebiliriz. Dinsel ve psikolojik anlamda Ermeniler bahsinde ilginç alametlere yer verilmiştir, ancak bunu inancı açısından da kilisenin etkisine bağlayabiliriz. Katalikosların mukaddes makamına ve orada oturanların ilan ettikleri bazı uygulamalara dair bilgileri okuyabiliriz.

Gürcülerin bu günkü Karadeniz'den Hazar mıntıkasına kadar olan bölgeye etkileri (geleneksel,kültürel) hakkında kabaca bilgi sahibi olmuş olacağız. Vaspurangan (Van) bölgesinin hâkimiyetine sahip kralların avantajlarında bahis açılmış, bunu konuyu Rum bölge hâkimiyetinde sağladığı yararlar konusuna yorum getirmiş oluruz. Hâsılı Havadanek Kalesinden (Sivas'ın

---

* Araştırmacı - Yazar, Osmaniye, buraksarici@gmail.com

güneybatısı), Vaspurangan'a kadar Rum mıntikasına dadenk düşmesi hâkim kralların anılarıyla anlatılmış.

Ani'nin tarihsel egemenliğinden detaylı bahsetmiştir. Ani'nin Rumlara vesayet olmasından sonra o yörede vuku bulan mucizelere ve batıniler; sosyal, ahlaki sorunlar ve kıtlıklardan bahsedilir. Velhasıl yörede 12 vi layetin harap olması ile ilgili bir şeyler söylenebilir. Konu hakkında Gürcüler ve Ermeniler cephesinde sos yal ve daha çok dinsel konularda takdir edilen olaylara yer verilir. Ani'deki krallıkların yıkılışı tarihsel kro nolojiye göre eserde parçalar ayrılarak anlatılmıştır.

Türkler bölümüne Türklerin güçlenme döneminden başlamıştır, o devir Abbasilerin son halifesi Cafer El Mütevekkil düşmesinin sonuçları olduğunu bildiriyor. Horasan bölgesindeki Türkler konuya dâhil olur. Sultan Mahmud'un Arslan Yabgu'yu esir almasından Dandanakan mevzuuna kadar hem Türkler hem de Ermeniler ve Gürcüler açısından cereyan eden gelişmeler aktarılır. Sultan, oğlu Mesut'a Rey'i, Kezvin'i, Kahistan'ı vermesinden sonra Mesut'un yine o topraklardan sürülmesi babasıyla yaşadığı dramatik anılarıyla anlatılır.

Selçukluların başı Selçuk'un beş yeğeni hakkında ilginç bilgiler yer alır. Vardan'ın bu tür bilgileri birinci kişi ağzı ile anlatması konuyu daha mühim kılmıştır. Selçuklu bahsinde Rey'in Tuğrul Beğ'e verilmesiyle saltanatı elinde bulundurması ki bunda fatih olması ve halifenin onu tanımmasının etkisi dillendirilir. Tuğrul Beğ hakkında birçok malumata değinilmiştir. Alparslan'dan sonra tahta çıkan Melikşah'ın Gaspıç Denizi'nden Pontus Denizi'ne kadar on iki hükümdarlığı fethettiğine değinilir. Babasına tuttuğu sözden de ötürü yazar tarafından vefakâr olarak anılacaktır. Melikşah zehirlendikten sonra kardeşi Tutuş'un Rum bölgesinde oğlu Berkıyaruk'un taht mücadelesinde Katalikos tehdidinin ne derecede Ermenilere katkı sağladığı değerlendirilir. Keza mücadelenin Tutuş'un ölümüyle sonuçlandığını biliyoruz. Sözde emellerini elde eden Katalikos Teodoras Hani'nin sonu ve amaçları destekleyicileri açısından olumlu bitmemiş.

Çağrı Beğ'in oğlu Tuğrul Beğ'in amcazadesi Alparslan'dan daha çok kan dökücü kimliği ile oğlu Melikşah'tan ise barışçıl ve merhametli kimliği ile öne çıktığını bildirir. Bunun sonucunda hangi hükümdarın devleti nasıl etkilediğini kendince yazdığı değerlendirmelerle sıralamıştır, bu bölümde Yazar Vardan'ın olumsuz niyette olduğunu düşünebiliriz. Örneğin, Çağrı Beğ'in Ermenistan'ı zapt etmesindeki konuda yazar Vardan yanlışa düşmüştür ki bu eseri hazırlayan tarafından dillendirilmiştir. Ermenistan'ın zaptında, kaçan Ermeni Vasak eserde kahraman olarak nitelendirilir. Yazar Vardan, Türkler cephesinde bu seferin hangi Türk komutanın öncülüğünde geliştiğini tahayyül edememiş.

Haçlılardan Bizans İmparatorluğundan Romanos Diojen'in, dönemin sultanına baskıları ve aralarında geçen ilginç mevzulara değinilir, bu konuda ana fikir olarak Sultan'ın mıntikasında Ermenileri Rumlara safına çekmeleri için birçok bahsine değinilir ki Yazar Vardan'ın bu konudaki görüşü özet olarak İmparatorun 'dinsel yozlaşma' planı olarak değerlendirir. Haçlı seferlerine, etki altına aldıkları yerlere ve talan ettikleri yerlerin son durumlarına değinilmiştir. Yazarın, haçlı

ordularının başındaki komutanlara ilginç yüceltici ifadeleri dikkat çekecektir. O döneme müteakip batınilerin ve savunucularının hedefleri sıralanmış, hedef aldığı topluma etkileri eserde çok kısa açıklanır. Haçlıların seferleri dönemlerinde hâkim olan yöneticiler detay verilerek anlatılır. Bunu, yazarın eseri kaleme alırken o dönemde bu bölgeye yakın olması olarak değerlendirebiliriz.

Tatarların; Gürcü ve Ermeniler üzerine yaptığı akınlar eserde yer almaktadır. Ancak yazar yorumladığı, o zamanki Tatar akıcılarının ait olduğu boy ve budun açıklaması tartışmalara neden olacak derecede sorunludur. Bu kitabı okuyanlar hazırlayanın düzenlemesi sayesinde bazı hataları kavrayabilecektir. Tatarların; İran, Albanya, Ermenistan, Gürcistan ve Ermeniler, Rumların, Araplar ve mesken Rum memleketi olan yerlerdeki icraatlarını bu eserde okuruz. Örneğin, başlangıç olarak Tatar komutanlardan Noyanlardan Baycu Noyan'ın Rum, Gürcistan ve Ermenistan bölgelerindeki fetihlerinden söz açılır. Mengü Han, kuzeyin büyükhükümdarı Batu Han ve oğlu Sartak, İlhan unvanlı Hulagü Han, Berke Han, Cengiz Kagan'la devam edecektir.

Eserin son bölümlerinde Yazar Müverrih Vardan'ın Hulagü ile görüşmesi kendine yer bulur. Görüşme döneminin kurultay ayına denk gelmesi neticesiyle gerçekleşen kurultay ile ilgili birinci ağızdan bilgiler verilir. Burada Tatarların yaşam tarzlarını, sosyal aktiviteleri daha iyi öğrenebiliriz. Vardan'ın Hulagü ile karşılıklı sohbetine yer verilmiştir. Burada öğrenilecek bilgilerin yorumlanmasında fayda vardır. Vardan, Türklerden bahsederken Hun, Tacik, İskit ve ok atan millet adlandırmalarını kullanmıştır. Ermenilerden bahsederken genelde 'bizimkiler' ifadesini kullanır. Celalüddin Harzemşah'tan '*muzaffer komutan*' olarak bahseder, Melik Eşref ve Alâeddin Keykubat ile mücadelesindeki bazı ayrıntıları yazmıştır. Türklerin dahil olduğu fetihleri, bozkırda yaptığı savaşları; ekonomik, psikolojik, kültürel ve dinsel anlamda ilginç değerlendirmelere imza atarak bu bölümde okuyucu ile arasında tartışma ortamına olanak verecektir.

Ermenistan tarihi eserde kendine geniş yer bulmuştur. Yer yer Türklerle ilişkileri de değerlendirilir. Büyük yöneticilerinden Şahiarmen'in Erzurum Emiri Saltuh ile İldeniz Atabeyi'nin Ermenistan siyasetinden de yeteri derecede uzak durarak birçok alanda birbirleriyle hâkim bölgeleri için yararlı ilişkiler kurduklarına değinerek bölgeye sağladıkları olanaklar sıralanmıştır. Eserinde yazdığı hatırat bu bahsi açıklamaktadır. Eyyub oğlu Selahattin Eyyubi'nin kişiliği hakkında malumatlarının yanında hükümdarın Kudüs'deki etkisi ve zaptı vurgulanmıştır. Eserin Ermeni dimağından ve bilgi verici Ermeni kaynaklardan yazılmış olduğunu düşünürsek, bazı konularda anlatımda hasar söz konusu olabilmektedir. Olağan dışı ya da bir rivayetten ve alametten öteye gitmeyen olaylar tarihsel olgu olarak anlatıma girmiştir. Eser tarihsel kronolojiye göre yazılmaya çalışılmıştır. Aynı başlık altında anlatılan olaylar, çok derin bir kopukluk yaşanmadan eserin ileriki bölümlerinde sonuçlandırılabilmiştir. Eserin isminden de anlaşılacağı gibi daha çok fetihlerin neden ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Gelişen diğer olaylar, yöneticiler, katalikoslar, imparatorluk, krallar, emirler ve kağanlar nezdinde etkileri kaleme alınmıştır. Savaş edilen bölgelerin hakkında verilen

malumatlar anlatılan dönemler hakkında o dönem konuşulan rivâyetten hakkında detay verilmesi göze çarpacaktır.

Vardan yazdığı kitâbın o dönemde ele geçirildiğine değinmiştir. Kısaca, kitâbın 125 sayfadan oluşan bir özet veya toparlama anlatım olduğunu anlarız. Vardan, eseri kısa ve kapalı bir anlatımla yazmıştır. İhtimaldir ki çeviren Hrant D. Andreasyon'un kitâbın dilinde etkisi olmuştur. Cümle sonu yargıları yer yer tartışmaya yol açabilecek farklı anlamlara uzanan yargılar içermektedir. Tarihsel bilgilere ve zaman kavramlarına oldukça fazla önem verilmiş, ancak eserde bazı tarihlerin tespiti konusunda başarıya ulaşıldığı söylenemez. Söylemeliyim ki eser hakkında gözle görülür Müverrih Vardan yanlışları, eseri hazırlayan İlhan Aslan tarafından düzeltilmiştir. Yazar yorumlarında rivâyetten öteye gitmeyen bazı değerlendirmelerin olduğunu gözlemledim. Yazar, eserinde Türkî ahaliyi ilgilendiren olaylarda ön yargılı tavır taşındığını ara ara belli etmiştir. Okuyucunun bu tarih anlatımında yer yer kopukluk hissedeceğini düşünüyorum. Eserde genel olarak bilgi verici ve kanıtlanabilir olaylar aktarılır. Eserin çok eski bir tarih yazımı olduğu neticesiyle nitelikli bir okuyucunun tarih anlatımı bakış açısıyla olası değerlendirmeleri yapabilmesi açısından okunması gereken eserdir.

